

Türkiye: Nereden nereye?

Geçen hafta "Geçmişten Geleceğe Bakmak" başlıklı yazımda, 2017 sonrasını ikiye bölerek ama özellikle 1967 sonrasını ve sosyal bilimlerin geniş ilgi alanını esas alarak değerlendirmeler yapmıştım. Türkiye'ye az sayıda değinmem olmuştu, çünkü izleyen yazımda da (bu hafta) Türkiye'ye odaklanmak istemiştım. İtiraf edeyim ki bu keskin bölümlleme geçen haftaki yazımı eksik bırakmış; çünkü Türkiye'yi, özellikle de 1920'ler sonrasını hesaba katmadan bir genel tarih yaklaşımı olanaksızdır.

1967'yi önceleyen yaklaşık yarım yüzyılı "iki büyük savaş ve iki büyük devrim simgeleri" yaklaşımı (ki bunlara sonradan Küba Devrimi'nin de eşlik ettiğini de yazmıştık) esasında doğrudur. Ama salt Ekim ve Çin Devrimleri'ne gönderme yapılması yetersizdir. 20. yüzyılın ikinci yarısının dünyayı saran kurtuluş ve bağımsızlık savaşlarının öncüsü ve ilham vericisi olan Türkiye Kurtuluş Savaşı'nı ve onu izleyen uluslaşma ve bağımsızlık mücadelesinin etkilerini dikkate almadan yazılacak bir 20. yüzyıl tarihi yetersiz kalacaktır. Nitekim Türkiye'nin izlediği yol, Vietnam'dan Kore'ye, Cezayir'e, Küba'ya, Tunus'a, Fas'a, Mısır'a, Irak'a, Suriye'ye, Kongo'ya ve daha nice bağımsızlık mücadelesine önderlik eden liderlere ve halklara güç ve ilham verici, yol gösterici olmuştur.

Türkiye deneyiminin üçüncü dünyada en fazla olumlu yankı bulacağı II. Savaş sonrası dönemde ise bu defa Türkiye'nin yönetici sınıfları "tersine değişim" süreci içine girmişlerdi. İlk adımlar 1946-50 arasında siyasi ve ekonomik liberalizm doğrultusunda atılmıştı; bunlar, oluşan yeni dünyada ABD eksenine kaymadan olamazdı. Sağ iktidarlar kendilerini bunun ötesine geçmek durumunda hissettiler: NATO'ya giriş vizesini almak adına Türk askerini Kore savaşına Amerikan askerinin "fedaisi" rolünde gönderebildiler; Cezayir halkı Atatürk'ün resimlerini göğüslerinde taşıırken, 1950'lerin sonunda Cezayir'in BM'de bağımsızlığının oylanmasında, Batılı ülkeler grubunun yanında saf tutma anlamında "tarafsız" kalabildiler.

1920'lerin ve 1930'ların "devrimci" dönüşümlerini gerçekleştirebilen, sadece siyasi değil mali-ekonomik bağımsızlığını da kazanıp koruyabilen, birinci sanayi devrimi sürecine girip planlı bir biçimde hızla yol alabilen, devrimlerin kesildiği 1940'larda bile dünya çapında bir eğitim devrimi anlamına gelen Köy Enstitüleri sistemini kurabilen, gene 1940'larda İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalabilmenin ustalıklı dış politikasını yönetebilen, bu anlamda çok yönlü hayranlık uyandıran gururlu bir bağlantısız ülkeden, Amerikan hegemonyasındaki Batı'nın ekonomik ve siyasi yörüngesine giren ve henüz 1958'de dış borçlarını ödeyemediği için

"moratorium" havlusunu atan bir çevre ülkesine dönüşmek, sıradan bir geri çark eylemi değildi. Lord Curzon'un ruhu Türkiye'nin üzerinde dolaşıyordu.

1960 sonrasında 1978'e kadar giden görece bağımsız bir planlı kalkınma modeli de denenmeyecek değildi; hatta solun güçlendiği ve iktidarın biçimini etkeleyebildiği bir dönemden de geçmişti. Ama NATO ordusu, sermayenin de talepleri doğrultusunda, 1971'de özgürlüklerin üzerine "şal" atmakta hiç duraksamayacak, yeterli olmadığına da 12 Eylül 1980'de olduğu gibi daha kalıcı bir varlık gösterecekti. Bütün bu dönemler boyunca Türkiye tarzı klasik sağ iktidarlar emperyalizmin öncelikli tercihiydi, ama onları dahi terbiye etmek üzere yedekte hep dinci ve milliyetçi aşırı sağ güçler hazır tutulmaktaydı.

1980'lerde askeri dönemin ve neoliberalizmin çocuğu olan ANAP'ta dört akımı tek bir partide toplama gayretleri de gösterildi. Bölüşüm dengelerinin çubuğu kent ve kır emekçisinin aleyhine kuvvetli bir biçimde büküldü. 1989 yerel seçimleri buna güçlü bir tepkiydi ve SHP önemli kentlerde iktidarı aldı; ancak fırsat kullanılamadı. 1991 genel seçimleri merkez solu daha büyük yanırlara sürükledi, merkez sağın kuyruğuna takıldı, özelleştirmelere boyun eğdi, emek düşmanı 5 Nisan 1994 programına bile direnmedi. Böylece dinci sağın demagojisi bütün kapıları birbir açmaya başladı. Üç merkez sol partinin birbiriyle "yarıştığı" 1994 yerel seçimleri ahmaklığın bedelini hemen ödetti ve Tayyipgillerin iktidara yapıldığı yeni bir dönem açıldı.

Bu yapışmanın bir nedeni de tohumlarını Özal iktidarlarının ektiği kamu maliyesi kriziydi. Anglosakson Batı'nın arz yönlü iktisat politikalarını körü körüne izleyen Özal'ın "vergi almak yerine borç almak" tercihi, sermayeye yeni birikim olanakları sağlarken bütçenin yükünü geniş halk kitlelerine yıkıyor, faiz ödeme yükünün büyümesi ise harcamalara yer bırakmıyordu. 1990'ların sonuna gelindiğinde tüm vergi gelirleri iç borçların faizlerine yetmez olmuştu. Bu kriz, AKP'nin devamcısı olmaktan övündüğü ANAP'ın ülkenin başına sardığı bir belaydı; üstelik IMF bu belanın büyümesine adeta bilerek seyirci kalmıştı. Aynı IMF, kendi programının yol açacağı 2001 kriziyle bu defa tüm iktidarların Tayyipgillere geçeceği bir yolun ardına kadar açılmasına da neden olacaktı.

Gerçekte AKP'ye tüm yolları planlı-programlı bir biçimde açan ABD'den başkası değildi. İlk hedef, 2. Irak işgalinde sorun çıkarabilecek ayırık otlarının ayıklanması ve Büyük Ortadoğu Projesi'nin kusursuz işleminin sağlanmasıydı. Cumhuriyetin kurucuları bağımsız, laik, çağdaş

bir toplum ve devlet yaratarak dünyaya örnek olmuşken, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki hükümetler -istisnai dönemler hariç tutulursa- Batı'nın askeri, iktisadi ve siyasi gündemine angaje olmuşlardı. Şimdi ise daha radikal olanı deneniyor, Türkiye'ye başlangıçta olduğunun tam tersi bir rol biçiliyordu: İlimli İslam modeli olarak İslam dünyasına örnek olmak! Ne hazin bir geri gidiş!

Peki bu rol modelliği gerçekleşebildi mi? 29 Ocak 2009'daki "one minute" ile 1 Ekim 2010'daki Mavi Marmara olayları soru işaretleri doğursa da 2011 sonuna kadar Batı'da umutlar hâlâ güçlüydü; 12 Eylül 2010 referandumunda da tam kadro AKP yanında duruldu. AKP'nin oynadığı AB oyunu ve PKK ile barış oyunu, Batı'nın en çok temasta olduğu yerli liberallerin AKP yanlısı tutumu, AKP'nin yıldızını parlatılıyordu. 1 Mart 2003 "kazasına" rağmen, Obama'nın ilk yurtdışı gezisini Türkiye'ye yapması, AKP'ye biçilen role verilen önemi gösteriyordu.

İşin ilginç, ABD'nin Türkiye'nin güneydoğusundan Irak'a savaş cephesi açmasına, 1 Mart 2003 tezkeresine hayır oyu vererek TBMM'nin engel olması dahi Avrupa'da Türkiye'nin demokrasisine hayranlık uyandırırken, ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde de bir "bağımsızlık" simgesi olarak görülüp Tayyipgillere haketmediği bir prestij kazandırıyor. Bu prestij, 2010'lara kadar bol bol harcandı.

2012'den itibaren AKP'nin, bir yandan sırtını hegemon güce dayayarak ama bir yandan da görece otonom davranarak Suriye'de mezhep kartını kullanıp selefi cihatçı güçlerle girişmeye çalıştığı "oyun kurucu bölge gücü" olma hevesleri, bir süre sonra bölge gerçeklerine çarpıp eline yüzüne dolaşacaktı. Bundan sonrası sürekli bir fiyaskolar zinciri ve Suriye'deki egemen güçler arasında umarsız bir gelgitten ibarettir.

20. yüzyılın ilk yarısındaki bağımsız, bağlantısız bir devlet ve ordu yapısından, ülkeyi 21. yüzyılın ilk çeyreğinde itibarı sarsılmış, güney komşusunu darmadağın etmenin bedelini kendi güney sınırlarına bile hakim olamayarak ödeyen bir devlet konumuna gerileten bir siyasi partinin tek adamı yönetmektedir.

Bu siyasi parti ve ağzından çıkanın kanun olduğu lideri, siyasetin tepesinden gitmemek için herşeyi göze alabileceklerini göstermişlerdir. Bunu 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra olduğu gibi, 15 Temmuz'daki ABD/FETÖ darbe girişiminden sonraki OHAL döneminde de defalarca kanıtlamışlardır. İktidarda durabilmek için baskının dozunu arttırmaktan başka umarları bulunmamaktadır.

Bu iktidarın şimdilerde emperyalist Batı'nın gözünde büyük irtifa kaybetmesinin arkasında, içerde aydınlara uyguladığı baskı rejiminden daha önemlisi, dış politikasında son bir yıldır savrulduğu yönelişler bulunmaktadır. Rusya krizinin yolaçtığı bedellerden kaçınmanın yolunu Rusya-İran yakınlaşmasında bulan AKP'nin oynayacak zemini giderek daralmıştır. Şimdilerde soluk alabilmek için yeniden bir AB hikayesi başlatma konusundaki girişimlerinin sırf bu nedenle bile başarılı olma şansı bulunmamaktadır. Nitekim 11 Aralık 2017 tarihli dünkü Cumhuriyet'te, AB dış politikasından sorumlu üst düzey bir yetkilinin "Türkiye'nin uyum oranı neredeyse yüzde 50'ydı, bugün ise AB Konseyi kararları ve bildirilerine uyum oranı küresel olarak yüzde 13" demekte ve "umuyoruz ki uzun vadede de Türkiye'nin çıkarı NATO olacaktır, bizim sürdürdüğümüz gündem olacaktır" diye eklemektedir. Bu "sürdürülen gündem" içinde Suriye'de PYD bölgesel yapılanmasının kabullenilmesi ve daha örtük olarak Türkiye'nin kendi sınırları içinde de yeniden müzakere sürecine dönülmesi zımni şartının bulunduğunu anlamak zor değildir.

Türkiye'deki oyun kurmaya meraklı ama oyunları okumada pek yetersiz iktidarın Suriye rejimine karşı dünyanın bütün cihatçılarını seferber ederek elde ettiği sonuç, kendi sınırlarında fiili bir PYD/PKK siyasi yapılanmasına yol açmak olmuştur. Şimdi bölge güçleri arasındaki dansları buna bir çözüm de üretememektedir. Çünkü PYD'nin artık bir Suriye gücü olarak kabul edilmesini dayatan sadece ABD değildir; Rusya ve AB de aynı çizgidedir. Böyle bir denklemi oluşturabilmek, ancak Tayyipgiller gibi dış politika dahilerini gerektirirdi.

haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/turkiye-nereden-nereye-220591